

Jordbrukslandet Serbien

Text och bilder: Nina Holmlund



Serbien har 7,5 miljoner invånare av vilka 44 % bor på landet. Utrikeshandeln med jordbruksprodukter har stigit konstant under det senaste decenniet och allt sedan år 2005 har exporten varit större än importen. De viktigaste exportprodukterna är majs, socker, hallon, vete, solrosolja, maltöl och äpplen.

I Novi Sad hölls 14–21 maj den 78 internationella lantbruksmässan med 1500 utställare, av vilka 30 % utländska från en mängd olika länder. Hälften av utställarna visade upp jordbruksmaskiner och tillbehör, en fjärdedel representerade livsmedelssektorn och en tiondedel visade upp husdjursproduktionen i Serbien. Samarbetspartner för mässan var bl.a. jordbruksministeriet, provinsmyndigheterna inom jordbrukssektorn, en bank och kooperativföreningen inom lantbruket.

I samband med lantbruksmässan hölls också en presskonferens om lantbruksproduktion och handel. Där diskuterades en hel del om landets möjligheter att öka sin produktion samt utsikterna att bli medlem i EU och WTO. Jordbruksministern Dusan Petrovic sade att målet är att inom två år ska Serbien vara redo att vara kandidat för EU-medlemskap.

Spannmål, majs, solros och soja hör till de stora odlingsväxterna in-



om jordbruket. Men på spannmålssidan är skördenivåerna ännu låga. Däremot har landet goda förutsättningar för produktion av frukt och vin, säger handelskammarens Vojislav Stankovic.

Serbien ligger mitt i sydöstra Europa med stora åkerarealer (4,2 miljoner hektar odlingsjord) och god jordmån, billig åkermark och billig arbetskraft. Men gårdarnas genomsnittliga areal är rätt liten, endast 3–4 ha, och bönderna har svårt att finansiera investeringar i jordbruket. Det finns alltså många problem att övervinna, men man vill utveckla jordbruksnäringen och även satsa mer på export. Inom trädgårdssektorn exporteras redan nu i synnerhet äpplen och hallon. Med Ryssland, Vitryssland och Turkiet har man frihandelsavtal, så en stor del av produkterna exporteras till dessa länder. Serbien är också en del av CEFTA, Central European Free Trade Agreement, som är viktig för handeln mellan länderna på Balkan.



1. I utkanten av storstaden Belgrad (2 miljoner invånare) kan man också se mindre trivsamma bostadsområden.

2. Landets yngsta ortodoxa kloster grundades 1996. Här sysslar man med fruktodling, biskötsel och småskalig turism.

3. Utsikt över staden Valjevo

4. Gammalt traditionellt stängsel mellan bostadstomterna i en by i södra Serbien.

5. Folkdansare i vackra dräkter.

6. På den stora lantbruksmässan såldes också prydnadsbuskar och perenner åt besökarna.

7. Skriftlig information på mässan fanns att tillgå om bl.a. produktion av trädgårdsgrödor.

8. Majs är en av de stora jordbruksgrödorna i landet.

9. Fruktodling utgör en viktig del av jordbruksproduktionen.



Gråmögel på krukväxter

Gråmögel (*Botrytis*) är en av de vanligaste svampsjukdomarna och den ger allt större problem också i krukväxtodlingar. Angrepp förebyggs främst genom klimatstyrning.

Gråmögel kan utvecklas i temperaturer från 0 till 33 grader. Sjukdomen kan angripa plantor i alla produktionsstadier från groning till säljklara plantor. I synnerhet vid hög fuktighet och varierande temperaturer kan gråmögel ge produktionsbortfall på upp till 50 %.

Plantor som står tätt intill varandra och som behöver lång tid för att rota sig är speciellt utsatta för gråmögelangrepp.

Symptomen ses som bruna fläckar på stjälkar och blad eller som döda skottspetsar. I vårodling kan gråmögel ses på sticklingar som ännu inte förvedats eller efter omkrukning. Till de mottagliga växterna hör begonia, petunia, pelargon, *Impatiens* och *Primula*. På blommor visar sig angrepp först som små runda prickar som snabbt blir större. Det kan vara ett problem speciellt på rosor.

Gråmögelsporerna kräver hög luftfuktighet för att gro. Döda plantrester ska avlägsnas så fort som möjligt. För mycket kväve gör plantorna mottagliga.

Ventilationen är en viktig del av klimatstyrningen, om man vill minska skördebortfall. Vattning ska helst inte göras ovanifrån. Alla plantor som är angripna av gråmögel ska avlägsnas. När säsongen är slut ska man rengöra de tomma växthusen med desinfektionsmedel.

Källa: Gartner tidende 8/2011



Serbien producerar mycket hallon

Nina Holmlund

Klimatet i Serbien är bra för hallonodling, därför har landet redan länge varit en av de största produktions- och exportländerna i fråga om hallon.

Hallonodlare **Rasa Maric** driver företaget Malina i byn Susica i Valjevo-regionen ca 100 km sydväst från Belgrad.

Det är ett litet familjeföretag för bärproduktion och plantodling. Familjen har odlat hallon i 40 år. Maric producerar både certifierade och standardplantor av de viktigaste hallonsorterna, har sundhetscertifikat för plantmaterialet samt lång erfarenhet också inom plantodling (15 år).

Huvudsorterna är Glen Ample, Polka, Polana och Tulameen. Polana och Polka är båda hösthallon med skörd från augusti till oktober. På 2 ha produceras ca 200 000 plantor per år. Moder materialet kommer från Schweiz och Stor-Britannien och är virusfritt.

Att anlägga en plantodling kräver enligt Marec en investering på ca 15 000 euro/ha. Priset han får är 20 – 35 cent per planta beroende på sort och mängd.

Rasa Maric exporterar inga bär, men av plantorna går en tredjedel (ca 70 000 plantor årligen) på export, främst till omgivande länder som Bosnien & Herzegovina, Rumänien och Montenegro.

För plantodlingen får Maric inget statsstöd, men då man anlägger en ny hallonodling får man ett investeringsstöd, vars storlek beror på om det används certifierade plantor eller inte.

Maric har planer på att årligen utvidga sin odlingsareal med 20–30 %. Han vill i plantodlingen ha nya sorter allt enligt marknadens krav. Vanliga hallonsorter skördas nu mellan halva juni och slutet av juli, hösthallon som Polka och Polana kan skördas fram till slutet av oktober.

I bärodlingen är produktionskostnaden per år är ca 7000 euro/ha, inkluderande arbetskostnader och odlingstillbehör. Från en hektar får Ma-



På bilden en hektar stor plantodling av Tulameen. Här får man 100 000 plantor per år. Utgångsmaterialet är virusstatat och från Stor-Britannien. På det här fältet har man haft plantor i tre år, ett år till kan man ta skörd från det. Plantodlingarna är belägna flera kilometer ifrån skiften med bärodling, detta för att man inte ska ha risk att skadegörare sprids till plantorna.

ric i medeltal 15 ton bär (10–20 ton). Medelpriset för bären är 1,5 euro/kg, vilket ger en inkomst på 22 500 euro/ha för 1 klassens bär.

Tulameen, Polka, Polana och Glen Ample säljs som färska bär till de större städerna i landet, t.ex. Belgrad och Novi Zad. Maric har inte något kylager. För att mogna hallon ska hålla transport- och handelskedjan borde de förvaras i 2 °C, men nedkylning är enligt Marec inte en lönsam investering för en så pass liten odling.

Maric har ingen bevattning på sina odlingar. Han säger att bären får bättre smak då sockerhalten blir högre. Vid behov används växtskyddsmedel, men bara sådana med kort karenstid. Gödslings- och växtskyddsåtgärder utförs i princip enligt en på förhand uppgjord plan.

För hallonskörden anlitar man lokala plockare.

Rasa Maric intervjuas av lokala radio- och TV-journalister.



År 2010 exporterade Serbien frukt och bär till ett värde av cirka 356 miljoner dollar. Av det stod hallonen för 168 miljoner dollar. Hallonexporten 2010 uppgick till 63 000 ton, den totala produktionen var 83 870 ton. Av landets totala hallonproduktion exporteras 85 procent som frusna, 10 procent är färska bär och fem procent konserveras. Frusna hallon exporteras mest till EU-länderna (97 procent), huvudsakligen till Tyskland, Frankrike, Holland och Belgien, medan bara små mängder (0,3 procent) går till Ryssland och Japan. Priset för exporterade hallon är runt 2 euro/kg. Serbien har potential att producera totalt 105 000 ton hallon på 11 000 hektar, med en medelskörd om 9 till 11 ton per hektar.

Ekologisk grönsaksodling för den serbiska marknaden

Nina Holmlund



Olika typer av sallat ingår i Vozars produktsortiment.

Andrea Vozar och hans familj har i 23 år odlat ekologiska grönsaker. Det innebär att han började redan långt innan det blev möjligt att i Serbien certifiera ekologisk odling. Odlingen ligger på landsbygden relativt nära staden Novi Sad. En professor vid Novi Sads universitets agroforstvetenskapliga fakultet hjälpte Vozar att starta odlingen och bidrog med all know how inom ekologisk produktion. Professorn är numera pensionär, men är fortfarande med på ett hörn i odlingsföretaget.

Sortimentet

Andrea Vozar hade först grönsaksodling mer som en hobby på sidan om, det var först då professorn kom med förslaget att gå över till ekoodling som han började satsa stort på grönsaker. Han började med att odla växter som då var nya på området; huvudkål, broccoli och olika slag av sallat. Dessa är fortfarande huvudprodukter i odlingen. Familjeföretaget har nu 25 ha odling och drygt 30 personer anställda.

Marknaden

Produkterna säljs mestadels till butiker och torg. Den närmaste större staden, Novi Sad, är Andrea Vozars marknadsområde, men nu satsar han på att försöka komma in på marknaden också i huvudstaden Belgrad. Där har han dock konkurrens av andra eko-odlare.

Vozar hoppas att man med de serbiska ekologiska grönsakerna också ska kunna komma ut på den internationella marknaden. Potentiella köpare har tagit provexemplar av hans produkter men inga köpavtal har ännu gjorts.

Ekonomi

Enligt Vozar är prisskillnaden jämfört med konventionellt odlade grönsaker cirka 30 procent. Men produktionskostnaderna är hela 50 procent högre, mest på grund av att den ekologiska produktionen kräver så mycket arbetsinsatser.

Senaste år startades ett program med statsstöd, vilket eventuellt kan leda till att man i framtiden kan få stöd för mekanisering av odlingen. Statsstödet för ekologisk odling har varit 300 euro/ha och ska nu bli 500 euro.

Inom den ekologiska produktionen ökar andelen frukt och grönsaker, som nu ännu är mycket låg. Men





Ovan en produkt färdig att levereras.

Till höger plantor av olika grönsaker. Plantornas storlek och kvalitet var aningen ojämn, och hos flera tydde färgen på obalans i näringsämnes-tillförseln. Vozar odlar själv upp alla plantor som behövs.



i landet finns mycket så att säga ren mark så en potential att utöka den ekologiska odlingen finns. För ett tiotal år sedan insåg också myndigheterna detta och började då sikta på att utveckla även den delen av lantbruket.

På frågan om han kan tänka sig att igen gå över till konventionell odling säger Vozar, att det nog är svårt. Har man en gång gjort det kan man inte mer gå tillbaka till ekoodling, eftersom man redan förlorat sina kunder.



Spenatskörd på gång. För hand naturligtvis.

Ogräsbekämpningen sker för hand och kräver mycket arbetskraft. Bland de flitiga rensarna fanns bl.a. en person från Slovakien. Det gör den här grönsaksodlingen till en av de få gårdar i Serbien som har utländsk arbetskraft.

